

Bonus Nuntium

A Koszta József Múzeum tudományos, muzeológiai, művészeti és művelődési online folyóirata

---

Az utolsó tömörkényi cipész Vincze János cipésmester műhelye

Szabó Dénes Kristóf*

* régész, Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark

Rezümé

Az egész életében Tömörkényen dolgozó néhai Vincze János cipésmester műhelyének tárgyi hagyatéka keresztmetszetet nyújt arról, milyen eszközkészlettel dolgozott egy huszadik századi dél-alföldi cipő-és csizmakészítő kisiparos. A tárgyak egy több évtizeden át működő cipésműhely életéről mesélnek. Gépei és speciális kéziszerszámai mellett különösen érdekesek a mester által megőrzött kaptafák és csizmasámfák. A hagyatéék 2017-es felgyűjtésével Szentes környékének egy fontos ipartörténeti emlékegyüttese került megmentésre. A néhai mester fia emlékeit is megosztotta velünk, amelyek fontos adalékokat szolgáltatnak a műhely történetéhez. Az anyag legfontosabb elemeit az ópusztaszeri Szabadtéri Néprajzi gyűjteményben kiállításon tervezzük bemutatni.

A falusi cipészet az eltűnőben lévő mesterségek közé tartozik. A hagyományos kisipari¹ termelés még fellelhető tárgyi kultúrájának a jövő nemzedékek számára való átmentése, megőrzése a tárgyi néprajz és muzeológia fontos feladata. Az alábbiakban egy, a közelmúltban felgyűjtésre került dél-alföldi cipésműhely történetét és tárgyanyagának legfontosabb elemeit mutatom be.

---

¹ Szulovszky 2016.30.

A közelmúltban elhunyt Vincze János tömörkényi cipésmester hagyatékát fia, ifjabb Vincze János felajánlása nyomán a szegedi Móra Ferenc Múzeum és az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark együttműködésében 2018-ban gyűjtöttük fel. A tárgygyűjtésben 2018. szeptember 26-28-án a Móra Ferenc Múzeum részéről Bárkányi Ildikó, Mlinaric Marica, Vukov Anikó Veronika vettek részt. Az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark részéről pedig Szalkainé Miseta Zsuzsanna, Gál László, Korom Béla és e sorok szerzője voltak jelen.

Nemcsak Szentes környékének, de az egész Dél-Alföldnek egy fontos ipartörténeti emlékegyüttese került így megmentésre. A műhely különálló épülete a Tömörkény, Szabadság utca 28. szám alatti telken található kertes családi ház udvarán helyezkedik el. Egy több évtizeden át működő cipésműhely története tükröződik az eszközökben, a

1. ábra. Az eredeti műhelyépület

többrészes, ráncolt csizmához való sámfák éppúgy megtalálhatóak köztük, mint a műanyag

2. ábra Az eredeti műhelyépület

stoplik. Ifjabb Vincze János nemcsak a hagyaték ipartörténeti értékét ismerte föl, de édesapjáról szóló emlékeit is megosztotta velünk, melyek sok érdekes adalékkal egészítik ki a gazdag tárgyi anyagot. Az interjút vele Bárkányi Ildikó készítette². A cipésműhely tárgyait a Móra Ferenc Múzeum néprajzi gyűjteménye fogadja majd be. A műhelyet enteriőr formájában az ÓNTE Szabadtéri Néprajzi Gyűjteményében tervezzük bemutatni.

A mester és műhelye

Az 1930-ban született Vincze János cipésszakmai pályája a második világháború utáni időszakban indult. „Akkor még nem voltak iskolák, inasként dolgozott. Tömörkényen volt akkor több cipész és önáluk volt inasként, ott tanulta meg. ’45. után dolgozott Csanyteleken is KTSZ-ben egy időben, de többnyire valakinél dolgozott, mielőtt önálló lett. Hogy mikor lett önálló, azt nem tudom pontosan.” „Egy tanyán laktak kint, itt Bogárzó dűlő 15. szám alatt, és akkor ott volt a műhely. Miután ez a ház épült, akkor költöztek ide. Ez az ötvenes évek második felében volt... A rokonok is sorbaálltak téglajegyért.”³

Vincze János inentől kezdve egész életét a szabadság utcai házban élve töltötte, a község megbecsült cipészeként, kedvelt közösségi figurájaként, aki ezermesterszámba ment. Ő maga nem fogadott inasokat, és családjából sem nevelt ki cipészt, bár egyik unokaöccse

² Bárkányi 2018.

³ Bárkányi 2018.

olykor alkalmilag segítette a munkában: „Nagyapám lánytestvérének a fia Budapesten lakik, de amikor volt, hogy hazajöttek látogatóba, akkor volt, hogy ő is beült ide, segített, és akkor neki volt ez a cipészhajlama, és segített, javította a cipőket.”⁴

Hitvесе is, aki háztartásbeliként dolgozott, sok mindenben segédkezett neki.

„Mindenféle cipőket csinált. Csinált csizmákat is, lovaglósizmát rendeltek nála. Gyakorlatilag bármilyen lábbelit megcsinált, amit megrendeltek tőle. Utána csinált ortopéd cipőket is.” Az idő múlásával egyre kevesebb új cipőt és csizmát rendeltek tőle, és a javítások jöttek előtérbe. Cipőt talpalt, volt, hogy bőrtalppal, csizmákat is talpalt. Tudása egyre különlegesebbnek számíthatott a szakmában, Batári Zsuzsanna és Szonda István kutatásaiból tudjuk, hogy a szomszédos Békés megyében is az 1980-as évek végére a szakma széleskörű ismerete csak a szövetkezetesítés előtt tanult szakembereknél, illetve az ipari tanulóképzésben részt vevő szaktanároknál volt teljes.⁵

Vincze Jánostól még ekkoriban is rendeltek azonban olykor új cipőket. Ifjabb Vincze János visszaemlékezése nyomán tudjuk, hogy a szomszédos Pusztaszerről egy csipkeverő asszony, a

népművészet mestere mindig nála készítette a cipőit. Ő a környék ismert alakja, Tóth Albertné Piroska volt,⁶ számos ipari vásár szereplője, aki egy csanyteleki tanyán élt.

3. ábra Többrészes csizmasámfák ráncolt csizmához (a rajzok Dobiecki Magda munkái)

⁴ Bárkányi 2018.

⁵ Batári-Szonda 2005, 223.

⁶ Nagy 1996, 130.

4. ábra Többrészes csizmasámfák ráncolt csizmához (a rajzok Dobiecki Magda munkái)

Vincze János a cipőkészítéshez mindvégig a régi szerszámait használta, kivételt a női cipők jelentettek-ezekben a flekkcserékhez, fémrészekhez új gépi fűrőt kellett vásárolnia. Egy idő után tartósan főként

Kiskunfélegyház

áról, Csikós István bőr- és cipőkellék-kereskedőnél intézte anyagbeszerzéseit, az ő halála után ismét Szegedre járt.⁷

Különleges szerencsének tekinthetjük, hogy bár már feltehetően évtizedek óta nem használta őket, a mester mégis megőrizte többrészes fa csizmasámfáit, köztük a ráncolt csizma készítésére való darabokat is (ezeket egy, a műhellyel szomszédos raktárhelyiségben találtuk meg).

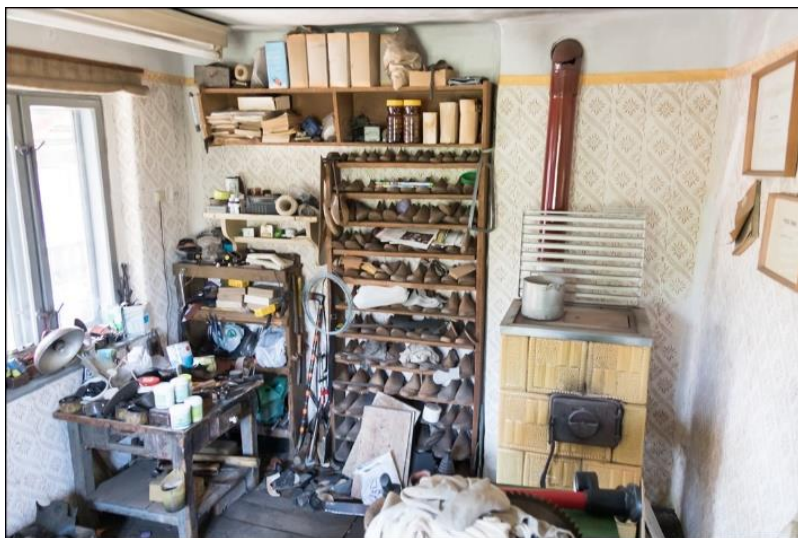
Még idős korában is a környék ezermesterének számított: táskák, más bőrtárgyak javítása mellett szerelt villanyt, javított gumit, teherautóponyvákat, szinte mindent elvállalt, amihez egy „régiszer” precizitása és kezűgyessége kellett, gyakorlatilag az utolsó pillanatig dolgozott. Vincze János cipész 2017-ben hunyt el. Műhelye falán ekkor is ott függtek oklevelei, köztük az 1980-ban kapott Panaszmentesen Dolgozó Kisiparosi bizonyítvány.

A műhely jelentősége a helyi közösségi életben túlmutatott az ipari funkciókon. A tömörkényi Szabadság utca ifjabb Vincze János elmondása alapján valamikor a mesteremberek utcája volt: „Nagyon sok iparos volt ebben az utcában: takács, kovács, szíjgyártó, asztalos, bográn, férfiszabó, mészáros. Idejöttek az emberek beszélgetni, kártyáztak, beszélgettek, borozgattak,

⁷ Bárkányi 2018.

hoztak bort is időnként – kis közösségi élet volt. Ő nagyon szerette ezt, szerette az embereket, idejöttek és ő tudott dolgozni, volt, amikor ő is leült, és kártyáztak együtt.”⁸

A műhely és tárgyi világa

4-5. ábra A műhely belső terei

A műhely deszkapadlójú helyiségben volt kialakítva, amely a bejárat baloldalán lévő ablakon át kapta a fényt.

Az ablakot durva anyagú vászonfüggönnyel lehetett elsötétíteni. A fehérre meszelt falakra díszítésül festőhengerrel

6. ábra A függöny

vittek fel sárga virágmintát. A szabadság utcai cipésműhely

tárgyainak ismertetésénél tekintetbe kell vennünk azt a körülményt, hogy mivel a mester elhunyt, így az általa a műhelye berendezési tárgyaira, kéziszerszámaira használt elnevezéseket nem ismerhetjük. A cipésmesterség szakszókincse több eszközféleség megnevezésében az azonos alföldi megyéken belül is eltérhetett térben és időben a 20.

⁸ Bárkányi 2018.

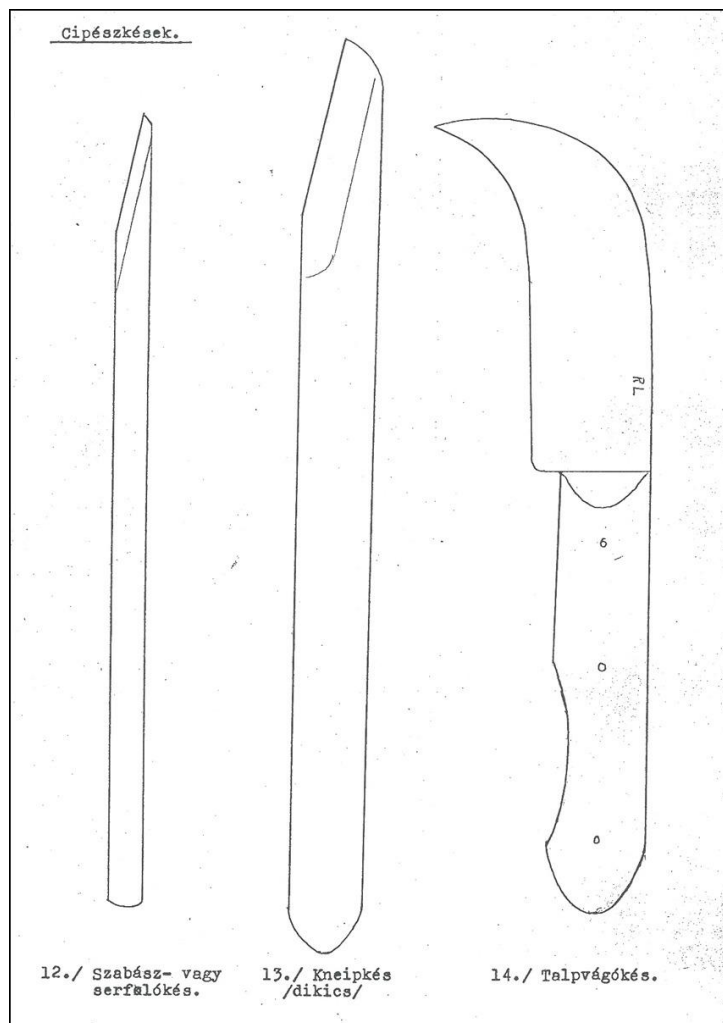
századon belül. Így például azt a késtípust, a cipő és csizma bőr részeinek kiszabására szolgáló szabókést, amit Hajdú-Bihar megyében a gyomaendrői Marsi-műhelyben csusznájdernek⁹ neveztek, Debrecenben (a Magyar Néprajz III. kötetében a magyar bőr- és lábbelikészítés ismertetésénél mintául vett műhelyben) csusznájpnak¹⁰ emlegették. A távoli rábaközi Mihályiban, a Kiss-műhelyben ugyanerre a tárgyra a cusznájder névalak volt használatos.¹¹ A szentesi késesek körében (valamint feltehetően a város vonzáskörzetében, így Tömörkényen is) szinonimaként használták a kneip és dikics megnevezést ugyanarra a

nyél nélküli hosszú acélkés típusra¹², amit viszont a gyomaendrői csizmadiák csak knaipnak hívtak, a dikics pedig ott inkább egy régebben használatos késfajta neve volt.¹³ A pontos nevezéktan rekonstruálása így nem is lehetséges, és a szóhasználat sok esetben azon is múlhatott, hol és kinél töltötte a cipész vagy csizmadia az inaséveit (amely időszak olykor még a huszadik század első negyedében is kisebb vándorutat jelenthetett: a balatonendrői születésű Németh Imre 13 és 24 éves kora között Tabon, Balatonendréd, Siófokon, Székesfehérváron,

Budapesten, Várpalotán és Szegeden is dolgozott inasként

számos cipésműhelyben, mielőtt önálló iparossá vált és letelepedett Várpalotán).¹⁴

Anakronisztikus is lenne valamiféle szabályszerű, szigorúan lefektetett, időben változatlan,

7. ábra Szentes térségében használt cipéskés-típusok (Rónyai László kiadatlan kézírata nyomán)

⁹ Batári - Szonda 2005, 227.

¹⁰ Gáborján 1991.

¹¹ Kiss 1981, 24.

¹² Rónyai 1987, 13. ábra. Köszönöm Radics Bélának, hogy felhívta figyelmemet Rónyai kiadatlan munkájára.

¹³ Batári - Szonda 2005, 227.

¹⁴ Pacsuné Fodor 1999, 5-8.

merev nevezéktan feltételezni a hagyományos iparosok között, annak ellenére is, hogy 1869-ben még a cipészeti nevezéktan egységesítésének reményével jelent meg az első magyar cipészeti szaknyelvi leírás¹⁵. Az alábbiakban vegyesen a Gáborján Alice és Szanda István által használt megnevezéseket használom.

A műhelyben a bejáratnál jobbra lévő rövidebb fal mentén helyezkedett el a Kayser-típusú *varrógép* és *bőrvarrógép*. „Lehetett minden irányba varrni vele, és a cipőfelsőrészt varrta általában vele. (...) többségében ezt a másikat használta, itt jobban kellett a bőrt forgatni”¹⁶ A varrógépekhez tartozott egy zöld kárpitos, drótozott *kisszék*.

A mesternek egy négy lábú és egy három lábú *susztárszéke* volt. A helyiség bútorai közé tartozott egy faragott lábú, zöld *pad* és a műhely bejárata mellett balkézről elhelyezkedő *munkaasztal* (az úgynevezett pangli), egy fiókos, alsópolcos, sötét színűre festett, négyzetes asztal

8. ábra A műhely belső terei

, az inas nélkül dolgozó csizmadiák jellegzetes egyszemélyes munkaeszköze.¹⁷

¹⁵ Kiss 1981, 4-5.

¹⁶ Bárkányi 2018.

¹⁷ Batári - Szonda 2005, 225.

10. ábra Lábbal hajtós köszörű

9. ábra A műhely belső terei

A késpengéket egy fémállványos, lábbal hajtós *kösörűn* fente.

A jobb oldali sarokban függött egy szürkére festett kis falitéka. A bal oldali rövid falnál állt, illetve a falon függött 4 db *polc (stelázi)*, az egyik a cipőkaptafa-párok, a többi

faszegekkel teli dobozok, csiriz, szakkönyvek, bőrök és más apró tárgyak tárolására szolgált. Összesen öt kartondoboznyi fa cipőszeg volt még készleten a mester hagyatékában. Huszonhét pár különféle, kész, illetve javításra váró (részben valószínűsíthetően alapanyagforrásként félretett, rossz állapotú) lábbeli páronként külön dobozba csomagolva jelezte, hogy Vincze János gondos iparos volt, aki azután sem selejtezett le semmi használhatót, amikor már idő korában kevesebb megrendelést vállalt.

A hátsó falon függött egy falilámpa mellett két bekeretezett szakmai oklevele.

12. ábra Lábbal hajtós köszörű

A hátsó falnál állt egy vasvázás, lábbal hajtós köszörű, egy négy lábú fa munkapad és a

11. ábra Munkapadra szerelhető csavaros fasatu

rászerelhető csavaros *fasatu*.

A nagyobb méretű kéziszerszámok közé tartozott a vasalt *kloforc*, a csizma

14. ábra . Kloforc

13. ábra Cipészüllő

bevarrásához használt, végén vasborítású kupakkal záródó farúd , és egy fatalpas fém

cipészüllő , melyekkel a munkafolyamatok során belülről megtámaszthatóak voltak a készülőfélben lévő lábbelik.

A munkaasztal felett, a fa ablakpárkányba vert szögeken függtek nyelükre erősített bőrhurkokkal felakasztva a gyakran használatos kisebb kéziszerszámok, összesen 12 darab: , 1 nyeles kés (csusznájp), a talpbélés kivágására, 4 különböző vócvágó, melyek bőrcsíkvágásra, illetve a ráma szélének simára vágására szolgáltak, 1 bindolóár, a felsőrész és a talpbélés összeerősítéséhez, 1 ampsz, viaszozás bőrré sütésére, 2 snittvas, viaszozás bőrré

15. ábra Kéziszerszámok: csusznájp, vócvágók, rádlik, ampsz, snittvasak, kneipkés (dikics)

sütésére, 2 rádli, bőrperem díszítéshez, valamint 1 ráspoly.

A műhely felszereléséhez tartozó további kéziszerszámok:

- 3 darab *csípőfogó és harapófogó*, a felsőrészt a talpbéléshez erősítő fa cvekkszegek kihúzására

17. ábra Snittvas a viaszmelegítőn

16. ábra vócvágók, bindoló- és szegzőárok. Ráspolyok, fenőkő és szabóolló

-*kalapács*, nyelén kukoricacsutka

- 4 darab *falcang*, speciális görbe bőrhúzó fogó

- *cipészkalapács*, a ráma egyenesre kalapálásához

-*viaszmelegítő* egy ráhelyezett *snittvassal*

-6 darab *bindoló- varró- és szegzőár*

-*lemezvágó olló*

Vincze János a

nyolcszintes polcon tárolta 50 pár cipőkaptafáját, köztük 8 pár

gyerekkaptafát, 10 pár női és 2 db páratlan női kaptafát. Valamennyi kaptafa féllábas kaptafa volt, ez a típusú kaptafa már megfelelt a lábfejek alakjának, szemben a csak régebben használatos féllábas kaptafákkal.¹⁸

Különösen értékes elemei a hagyatéknak a már említett csizmaszár- sámfák. Öt pár sámfá a belső elemmel együtt, hármassal egységekben volt elraktározva, egy másik pár két-két darabból állt, és további három különálló belső elem maradt meg. Az elemek a szárböcség beállításában játszottak szerepet, hogy a kész csizma a megrendelő lábszárméretéhez igazodjon, ne legyen se túl szűk, se túl bő.

A tömörkényi műhelyben használtakhoz hasonló ráncolt sámfákkal a csizmediák a harmonikaszerűen megtörő, ún. harmonika- vagy muzsikaráncot¹⁹ alakították ki. A ráncolás funkciója az volt, hogy így a csizma szára a láb alakja szerint hajlott viselésnél. A szárnak a ráncolt torokrész feletti szakasza ilyen csizmák esetén valamennyire minden esetben bélelt volt.²⁰

A tervezett bemutatás

Az eredeti épület áttelepítése anyagi korlátok miatt nem kerülhet szóba. A műhely enteriőrszerű bemutatásának tervezett helyszíne az ópusztaszeri Szabadtéri Néprajzi Gyűjteményben a tömörkényi községháza udvarát övező műhelysor: a borbélyüzlet, a

18. ábra vócvágók, bindoló- és szegzőárok. Ráspolyok, fenőkő és szabóolló

¹⁸ Kiss 1981, 30.

¹⁹ Gáborján 1959, 208-209.

²⁰ Gáborján 1959, 254.

Szondy-féle kalapos, a fazekasműhely és a bútorfestő mellett, ahol egy nem eredeti, kifejezetten műhely-enteriőrök számára készített nádtetős épületben foglalnak helyet az iparosműhelyek. Így, ha csak jelképesen is, a szabadtéri néprajzi gyűjteménybeli bemutatási helyszín annak az eredeti közegét, a tömörkényi Szabadság utca iparosutca jellegét is megidézi majd.

A tömörkényi községháza a Tömörkényen 1895-96-ban emelt épület, amit az alföldi neoklasszicista építészet és a dualizmus kori Magyarország előljárósági épületeinek jellegzetes példajaként választottak ki a dél-alföldi tematikájú szabadtéri néprajzi múzeumba való áttelepítésre.²¹ Jelenléte módot ad arra, hogy a tömörkényi Vincze-cipész hagyatékot egy, a települést megidéző kiállítóegység közvetlen szomszédságában, ahhoz kötődve mutassuk be.

A műhely falának fehér alapon sárga virágmintás díszítését nem csak fotódokumentáción tudtuk megörökíteni, de szerencsére az eredeti festőhengert és mintahengereit is megkaptuk ifjabb Vincze Jánostól, így terveink szerint lehetséges lesz az egykori falfestés teljesen hiteles újraalkotása is az Ópusztaszeren megvalósítani tervezett

19. ábra A virágmintás falfestés és az eredeti festőhenger

---

²¹ Juhász 2005.

enteriórben Reményeink szerint a kiállítás a cipész háziipar tárgyi emlékeinek bemutatása mellett méltó módon őrzi majd Vincze János emlékét is.

20. ábra A virágmintás falfestés és az eredeti festőhenger

IRODALOM:

BÁRKÁNYI 2018.: Bárkányi Ildikó: Interjú ifjabb Vincze Jánossal. Hangfelvétel, 2018.

BATÁRI – SZONDA 2005.: Batári Zsuzsanna - Szonda István: „Új a csizmám, nyalka...” In. Cseri Miklós, Füzes Endre (szerk.): Ház és ember, A Szabadtéri Néprajzi Múzeum évkönyve 18. (Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 2005) 221-238.

GÁBORJÁN 1959: Gáborján Alice: A Néprajzi Múzeum lábbeligyűjteménye I. Csizmák. In.: Néprajzi Értesítő 41. évf. 1959. 205–282.

GÁBORJÁN 1991.: Gáborján Alice: Magyar bőr– és lábbelikészítés. In.: Magyar Néprajz III. Kézművesség. Budapest 1991.

JUHÁSZ 2005.: Juhász Antal: Így éltek eleink (A szabadtéri néprajzi gyűjtemények). In.: Legendák földjén. Fejezetek az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark krónikájából. Ópusztaszer 2005. 154-193.

KISS 1981.: Kiss Jenő: A cipésmesterség szakszókincse a rábaközi Mihályiban. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 5. (Budapest, 1981)

NAGY 1996.: Nagy Józsefné Pintér Eszter: Pusztaszer története. Pusztaszer 1996.

PACSUNÉ FODOR 1999.: Pacsuné Fodor Sára: Németh Imre cipésmester élete. Várpalota 1999. Krúdy Gyula Városi Könyvtár Kézirattára, azonosító: K/000257
<http://www.krudylib.hu/adatbazis/nemeth-imre-cipeszmester-elete>

RÓNYAI 1987.: Rónyai László: Szentesi késesipar. (kézirat) 1987.

SZONDA 2009.: Szonda István: Céh – Ipartestület –Szövetkezet. Társadalmi és munkaszervezési változások az endrődi lábbelikészítő iparban. Debrecen 2009.

SZULOVSZKY 2016.: Szulovszky János: Szempontok és tanácsok a kézművesség, kisipar néprajzi feldolgozásához. In. Tradíció Magazin 2015/1. 28-39.

KÉPEK:

A felvételeket Mlinaric Marica, Szalkainé Miseta Zsuzsanna és Vukov Anikó Veronika készítették.

1-2. Az eredeti műhelyépület

3-4. A műhely belső terei

5. A függöny

6-7. A virágmintás falfestés és az eredeti festőhenger

8. Kéziszerszámok: csusznájp, vócvágók, rádlik, ampasz, snittvasak, kneipkés (dikics)

9. Snittvas a viaszmelegítőn

10-11. Kéziszerszámok: vócvágók, bindoló- és szegzőárok. Ráspolyok, fenőkö és szabóolló.

12. Kloforc

13. Cipészüllő

14. Szentes térségében használt cipéskés-típusok (Rónyai László kiadatlan kézírata nyomán)

15-16. Többrészes csizmasámfák ráncolt csizmához (a rajzok Dobiecki Magda munkái)

17. Munkapadra szerelhető csavaros fasatu

18. Lábbal hajtós köszörű

Abstract

The inheritance of the late shoemaker János Vincze, who worked in Tömörkény throughout his life, provides a cross-section of the toolset used by a shoe- and bootmaker in the 20th century in the Southern Hungarian Plain. The items tell the story of a shoemaker working for decades. In addition to his machines and special hand tools, the master's preserved shackles and boot racks are particularly interesting. With the collection of the legacy in 2017, an important industrial historical ensemble of the Szentes area was saved. The late masters' son shared his memories with the collectors, which give important additional information. The core of the material is planned to be presented to the public at the Ethnographical Open Air Collection, Ópusztaszer.